

Petersgårdens kyrka

Lunds stift

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

MAX LASERNA 2015-10-12

Max Laserna
Byggnadsantikvarie

Svenska kyrkan
LUNDS STIFT

Petersgårdens kyrka

S:t Peters klosters församling, Torna kontrakt, Lunds stift,
Lunds socken, Fogden 2, Lunds kommun, Skåne län, Skåne

Beskrivning och historik

Kyrkomiljön

Petersgårdens kyrka är sammanbyggd med Petersgårdens församlingshem och ligger i sydvästra delen av i stadsdelen Väster i Lund. Stadsdelsnamnet kommer sig av dess placering väster om järnvägen. Kyrkotomten gränsar i norr mot Trollebergsvägen som går in mot Lunds stadskärna och öster mot Ringvägen. På andra sidan Ringvägen ligger gymnasieskolan Polhemsskolan, en röd tegelbyggnad ritad av lundaarkitekten Claes Anshelm 1960. Norr om Polhemsskolan ligger Centrala idrottsplatsen som invigdes 1892.

Området väster om Ringvägen, strax söder om Petersgården, kallas Borgmästargården och byggdes upp under 1940-talet som en del av det sociala bostadsbyggandet som företogs i Lund under tidsperioden. Planen för området ritades av arkitekten Fred Forbat, men baserades till stor del på ett tidigare förslag av arkitekten Ingeborg Hammar-

Flygbild över Petersgården och Trollebergsvägen tagen från söder, 2014. Foto: Pär-Martin Hedberg.

skjöld som även gjorde många av typritningarna för de många småhusen i området. Längs Kakelvägens nordöstra sida byggde HSB tre lamellhus som ritades av Forbat. Norr om Petersgården ligger området Papegojlyckan. Namnet sägs komma sig av att Knutgillet i Lund sedan medeltiden ska ha utfört sin årliga papegojskjutning på platsen. Området bestod fram till 1800-talet av lotter tillhörande borgare i staden. Under 1800-talet började Papegojlyckan bebyggas med bland annat handelsträdgård, en väderkvarn och flera bostadshus. I början av 1940-talet byggdes husen utmed Trollebergsvägen mitt emot Petersgården ritade av Hans Westman, som drygt 20 år senare skulle bli arkitekt för Petersgårdens församlingshem och kyrka.

Kyrkobyggnaden

Olof Sundby som var ny kyrkoherde i Sankt Peters klostern och Norra Nöbbelövs församling (sedermera ärkebiskop) berättar om en bilresa som han gjorde 1960 tillsammans med sin företrädare prostern Ernst Erling. Efter rondellen vid Trollebergsvägen stannade Erling bilen och pekade söderut samtidigt som han tittade uppmuntrande på den nye prästen och sa: ”Här har kyrkorådet och jag skaffat en tomt. Nu får du bygga ett församlingshem här!”.

Behovet av ett nytt församlingshem för S:t Peters församling hade varit aktuell en tid när kyrkorådet behandlade frågan i slutet av 1950-talet. 1962 ändrades församlingsgränserna i Lund, vilket innebar att S:t Peters klosterns församling ökade från att ha haft 3 300 till att plötsligt omfatta över 10 000 församlingsmedlemmar.

Den 27 augusti 1963 presenterade Sundby tillsammans med arkitekterna Hans Westman och Fritz Österlin samt ordföranden för Lunds kyrkliga samfällighet ingenjör Håkan Ander, förslaget för det nya församlingshemmet på Väster.

Westman menade att förslaget var tänkt att ge känslan av en liten stad med medeltida drag, vilket delvis gestaltades genom att huset organiserats kring en grön attriumgård med klosteromgång. Formen hänsyftade på klosteranläggningen vid S:t Peters klosterkyrka som revs vid reformationen. Byggnaden delades upp i tre plan, två ovan mark och ett under. Expeditionerna, kyrkoherdens rum, arkivet, samtalsrum och vissa hobbylokaler samt kyrksal förlades till bottenplanet. På andra plan inrymdes konfirmandsalar, syföreningens rum och kyrkorådets sal. Källaren projekterades med stora utrymmen för ungdoms- och scoutverksamhet, även om ungdomarna också hade tillgång till lokalerna på bottenvåningen.

Förslaget antogs och den 27 februari 1965 invigdes det nya församlingshemmet av biskop Martin Lindström. Kyrksalen som förlagts i anläggningens östra del utgjordes av ett asymmetriskt sadeltak i brädgiuten betong, vilket målats mörkt rött. Väggarna som klätts med håltegel var vitmålade. En viktig aspekt av kyrkorummets gestaltning var att det skulle kunna användas även för profana ändamål. Arkitekterna skapade därför ett altarskåp vars två flygeldörrar kunde öppnas eller stängas beroende på salens användning. Bänkinredningen utgjordes av lösa stolar organiserade i rader mot den södra väggen, mot vilken altaret var placerat. Trädgården planerades av trädgård-

Atriumträdgården innan den byggdes över 1994. Till vänster syns bronsstatyn "Flicka med blommor" av konstnären Ivar Ahlenius-Björk. (Bild ur församlingens arkiv.)

sarkitekten Magnus von Platen i Malmö. I sydvästra delen anlades en nedsänkt ceremoniplats och i den södra en lägerbålsplats.

1975 genomfördes de första mer omfattande förändringarna i kyrkorummet. För att skapa en större gemenskap lät man omorganisera stolsraderna så de placerades i en halvcirkel kring ett nytt altarbord som placerades framför glasväggen i söderfasaden. Den gamla altarskivan avlägsnades för att lämna plats åt en ny orgel från Mårtenssons orgelfabrik i Lund.

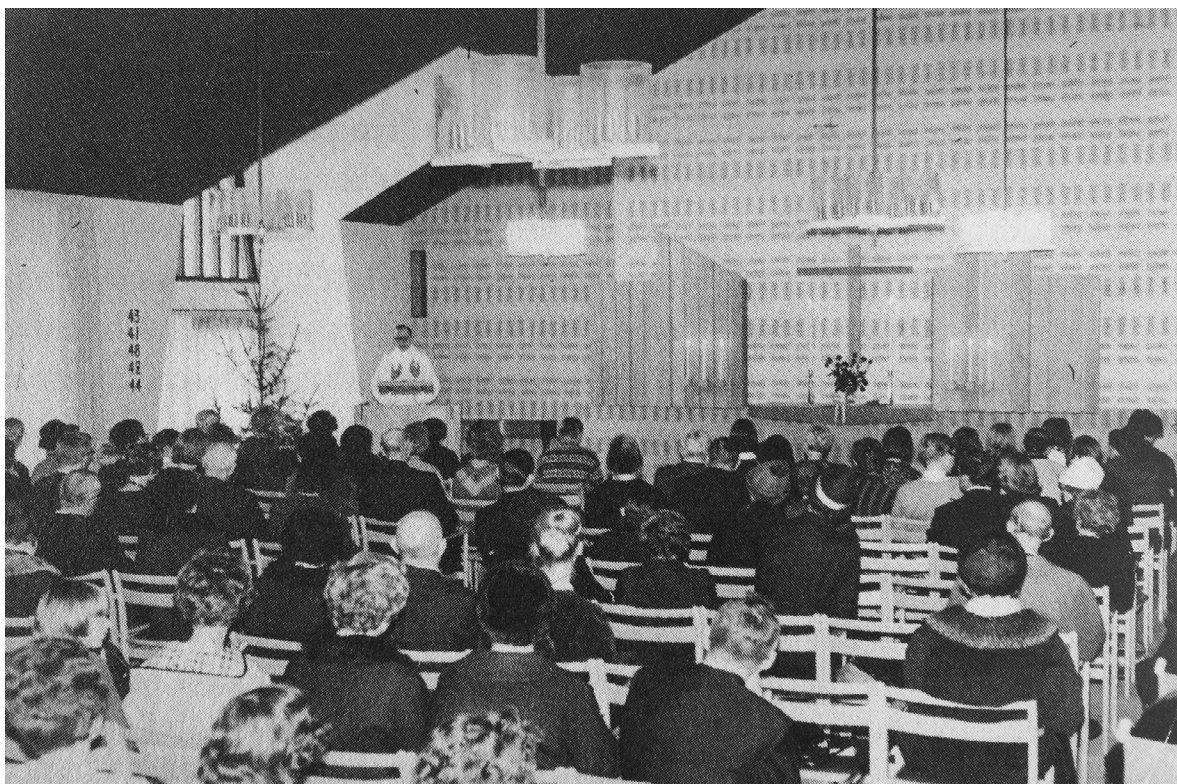
Den tidigare vaktmästarbostaden gjordes 1979 om till församlingslokaler. 1987 startade den ekumeniska förskolan Duvan sin verksamhet i källaren. I slutet av 1980-talet projekterades ny bebyggelse i Värpingeområdet, vilket skulle innebära att församlingsantalet ökade med omkring 600 personer. Det framlades flera förslag för hur församlingen skulle kunna skapa plats för de nya medlemmarna. Ett alternativ som diskuterades var att avyttra Petersgården och istället låta bygga en ny kyrka på Värpinge tillsammans med EFS. Förslaget avsågs emellertid av kyrkorådet.

1987 tillkom mosaikglasen i överljusfönstret vid dörren åt öster. Fönstret komponerades av konstnären och teckningsläraren Tore Ekelin vid Katedralskolan. Glasmosaikerna kallas "Störst i hela himmelriket" och är en hyllning till Petersgårdens barnverksamhet.

1990 avgjordes en arkitektävling för hur folkparksbyggnaden av Bengt Edman på Väster skulle kunna användas. HSB:s arkitekter, som vann tävlingen, hade föreslagit att byggnaderna skulle göras om till kyrka och församlingshem och förhörde sig om församlingen intresse att överta folkparken för att skapa en "Folkkyrka". Förslaget avsågs emellertid av församlingen som istället valde att utveckla sina egna lokaler i Petersgården.

Olof Meiby anlätades som huvudarkitekt och 1994 invigdes den ombyggda församlingsgården och kyrkan av biskop K. G. Hammar. Den tidigare atriumträdgården hade byggts över med ett tak så att ett kyrkorg skapades. Kyrkorget fylldes med mötesplatser i form av caféstolar, bord och soffgrupper. En gångbrygga byggdes mot kyrkorget längs den andra våningens västra sida, vilket gjorde att syföreningens salar inte längre var genomgångsrum. Utöver den nya överbyggnaden tillkom exteriört även taket framför den norra entrén.

1994 genomfördes också en restaurering av kyrkorummet. Syftet var bland annat att renodla salen till ett kyrkorum och ge det en mer sakral prägel. Olof Meiby som ritat ombyggnaden för församlingshemmet ledde arbetena. Taken målades om i en ljus blå lätt skiftande kulör och väggarna målades ljus tegelröda med laserande färg. Gardinerna som hängt framför fönsterpartierna i söderväggen togs ner.

Kyrkorummet fotograferat 1966. Stolarna var placerade i rader mot det ursprungliga koret i söder. Notera det mörka taket, som var målat i mörkröd kulör.

1996 anlätades glaskonstnären Bertil Vallien för att skapa ett krucifix till kyrksalen. Tanken var att ett krucifix skulle ge ytterligare kraft till rummets sakrala prägel. Det nya korset göts på Åfors glasbruk och invigdes på Trettondagen 1996.

2013 kläddes stolarna i kyrkan om och ett antal stolsrader i det nordöstra hörnet togs bort för att göra plats för en barnhörna med en stora matta. Längs väggarna placerades sittbänkar i vilken ett nytt inblås från ventilationssystemet doldes. De tidigare ventilerna som suttit högt upp på väggarna, murades igen. Caféstolarna och borden på kyrktorget byttes ut mot nya från Gärsnäs AB. Akustikplattor sattes upp på den östra och den södra väggen och pelarna och limträbalkarna som bär upp taket målades i en grönblå kulör. Även de nya möblerna var särskilt tillverkade för att förbättra akustiken.

2015 anlades den stenlagda platsen framför församlingshemmets norra fasad som av församlingen skämtsamt kallas Petersplatsen.

Exteriör

Petersgårdens församlingshem och kyrka består av flera byggnadsvolymer som arrangerats runt den tidigare öppna innergården, vilken byggdes över med tak 1994. Byggnaderna är placerade sydväst om Trollebergsrondellen och döljs från Ringvägen av träd och buskage. Parkeringen nås från Trollebergsvägen och ligger väster om kyrkan. Den som anländer till fots passerar över den nyligen anlagda Petersplatsen som ligger framför församlingshemmets entré. Platsen är stenlagd och omges av rabatter och träd. Entrén är markerad med ett svartmålat skärmtak från 1994, vars form lånats från kyrkans klockstapel i öster. Norrfasaden består av fyra radstående gavlar där de två yttersta är konvexa och brutna i mitten.

Fasaden åt väster har en enkel utformning där den övre våningen är utkragad med omkring en halvmeter. Här finns även varuintag i anslutning till en mindre asfalterad vändplan. Den stängselomgärdade utemiljön söder om byggnadskomplexet fungerar som lekpark för de båda förskolorna. 2010 omgestaltades utemiljön med gummibelagda slingrande stigar och kullar. I sydvästra hörnet finns den gamla ceremoniplatsen som ritades av trädgårdsarkitekten von Platen i Malmö. Förskolorna är belägna i källarvåningen och nås från ingången i söder.

Kyrkan utgörs av den östra byggnadsvolymen som vetter åt en gräsmatta och rabatter. Två tredjedelar av fasaden består av ett fönsterparti med högstående fönster som delas av med plåtinklädda betongpelare. I den södra delen återfinns det kopparinklädda klocktornet, vilket pryds upptill av ett kors.

Samtliga fasader i rött tegel är murade i löpförband med en halv stens förskjutning. Fönstren är svartmålade och utförda i en mängd olika former, från fönsterband till smala glasslitsar. Taken i de yttre byggnadsdelarna är avtäckta med skifferimiterande eternitplattor. Taket över kyrktorget från 1994 och anslutande takfall är belagda med falsad plåt. Merparten av mötena mellan tegelmurar och tak samt takavvattnings-system är tillverkade i kopparplåt.

Fasaden åt norr är utformad som fyra radstående gavlar. Det svarta skärmtaket över entrén tillkom 1994.

Interiör

Petersgårdens församlingshem och kyrka nås från ingången åt norr. Dörren leder in till ett trapphus och vidare in till kyrktorget. Till vänster i "klosteromgången" finns WC, församlingsherdens rum och ett andaktsrum i vilket det bland annat står en keramik-kruka av konsthantverkaren Signe Persson Melin samt kyrksalens tidigare procession-skrucifix.

Det rymliga kyrktorget förses med rikligt med dagsljus från högt placerade fönsterpartier i fyra väderstreck. Golvet är belagt med kvadratisk terrakottaklinker som indelas i större kvadrater genom rader av grågröna klinkerplattor. Kyrktorget fungerar som mötesplats och kommunikationsyta för de som arbetar i Petersgården, och är fyllt med stolsgrupper, bord samt soffgrupper. Under gångbron i väster finns caféköket och i söder pastorsexpeditionen. Vid den sydvästra pelaren som bär upp taket står konstnären Ivar Åhlenius-Björks bronsskulptur av en blomsterplockande flicka, vilken ursprungligen stod i den tidigare atriumgården.

Det finns två ingångar till kyrksalen som nås från den östra delen av klosteromgången. Kyrkorummet har asymmetriskt sadeltak i brädgjuten betong, vilket är målat ljus

Det överbyggda kyrktorget sett från nordvästra delen av gångbryggan. Vid en av pelarna på den bortre väggen syns Ivar Åhlenius-Björks bronsskulptur från 1965. Jämför med bilden på sidan 4.

blått. Väggarna är klädda med stående och liggande håltegel lagda på flatan. Väggarna är sedan 1994 målade i en ljus terrakottakulör med tydliga penseldrag, och golvet är belagt med grå och gråröd hyvlad kalksten. Stolarna är riktade mot altaret och glas-krucifixet som är placerade mitt framför den östra väggens breda fönsterparti. Dopfunten står i linje med altaret ett par meter längre söderut. I kyrkorummets sydöstra hörn finns en grupp stolar som samlats runt ett målat krucifix. Lite längre västerut på den södra väggen står orgeln. Ovanför dörren i öster som leder ut till kyrkotomten finns Tore Ekelins glasmosaik. Kyrkorummet lyses upp av åtta ljuskronor bestående av fyra sammansatta mässingskors med stående glascylindrar.

Inredning och inventarier

Altaret tillkom 1975 då det väggfasta altaret vid den södra väggen togs bort. Altarbordet är tillverkat av trä med lackat ekfaner.

Altartavlan ”Golgota III” av konstnären Benkt Engquist som tidigare hängde på kyrksalens södra vägg förvaras numera i församlingens arkiv i källaren. Orsaken till att den togs bort sägs vara att ”den blå Jesus” som den kallades skrämde barnen.

Kyrkorummet sett från barnhörnan i nordväst. Den ljusst blågrå målningen i taket och den ljusst tegelröda väggfärgen tillkom vid Olof Meibys restaurering 1994.

Krucifixet tillkom 1996 som ett beställningsarbete utfört av glaskonstnären Bertil Vallien. Korset är tillverkat i blått glas och smidesjärn som bildar ett ringkors. *Krucifixet* är upphängt med vajrar i taket och hålls ner av en tyngd som står på golvet.

Dopfunten tillverkades i trä med skuren dekor på sidorna och har ett dopfat i brun keramik. Tidigare fanns ett dopfat i silver av Wiwen Nilsson.

Predikstolen har tre sidor och är tillverkad i ek. Sidorna har skuren dekor i form av stiliserade blommor och fronten en relief föreställande livets träd. *Predikstolen* stod tidigare där dopfunten står idag men har flyttats ut från kyrkorummet och förvaras idag på krematoriet i Lund.

Orgeln byggdes 1967 av Mårtenssons

Krucifixet från 1996.

orgelfabrik i Lund. Orgelverket har 8 stämmor som är fördelade på två manualer och pedal. Mitt på orgelhuset finns luckor i plexiglas bakom vilka en uppsättning metallpipor är placerade. Piporna i fasadens övre parti är arrangerade i en triangulär form. Orgelhuset flankeras av träpipor som sluttar mot orgeln.

Bänkinredningen införskaffades 1965 och består av lösa stolar med och utan karm. Sitsarna är klädda med rött tyg (ursprungligen blått).

Bronsstatyn "Flicka med blommor" av konstnären Ivar Åhlenius-Björk som tidigare stod i atriumgården tillkom kyrkan 1965.

Kyrkotomten

Det finns ingen kyrkogård vid Petersgårdens församlingshem och kyrka. Vid församlingshemmets entré i norr finns stenlagd en öppen plats som omgärdas av rabatter trädrad kallad Petersplatsen. Trädgården söder och öster om utnyttjas som lekpark av förskolorna som bedrivs i källaren. Den södra delen är anlagd med en slingrande stig och små kullar som belagts med gummi. Här finns även en gummerad lekplats med småhus samt ett träskepp, sandlådor och rutschkana. I den sydvästra delen finns den nedsänkta ceremoniplatsen som ritades av trädgårdsarkitekten Magnus von Platen. Platsen används bland annat för utomhusgudstjänst.

Den nyanlagda "Petersplatsen" framför kyrkans entré i norr.

Byggnader på kyrkotomten

Det finns inga fristående byggnader på kyrkotomten.

Kulturhistorisk karaktärisering för Petersgårdens kyrkoanläggning

Petersgårdens kyrka och församlingshem byggdes under en av de tre mest intensiva kyrkobyggnadsepokerna i svensk historia. Under rekordåren och inte minst Miljonprogrammet som inleddes samma år som Petersgården började byggas, det vill säga 1964, uppfördes ett stort antal nya stadsdelar runt om i svenska städer. Att de nya stadsdelarna skulle ha en egen kyrka sågs som en självklar del av samhällsbyggandet. I Lund representeras denna typ av stadsbyggande bäst genom Helgeandskyrkan på Klostergården (1968), Sankt Hanskyrkan på Norra fäladen (1971) och Sankt Knuts kyrka på Linero (1975). Petersgårdens kyrka skiljer sig från dessa då den inte byggdes som del i en ny stadsdel. Vidare byggdes Petersgården främst som församlingshem även om kyrkan naturligtvis var en viktig del i detta.

Kyrksalen var från början tänkt att användas även för andra ändamål som konferenser och liknande. Detta gestaltades bland annat genom kyrksalens få inventarier, vilka utformats utan överdriven sakral betoning. Inte minst det stängbara altarskåpet visar på denna tanke. Den avskalade interiören och dess få dekorativa element är typisk för 1960-talets kyrkoarkitektur där arkitekterna, ofta i samråd med präster och församling, ville "avsakralisera" kyrkorummen för att på så vis locka nya grupper till kyrkan.

Arkitekterna Hans Westman och Fritz Österlin tog avstamp i församlingens huvudkyrka, Klosterkyrkan, när de ritade Petersgårdens församlingshem och kyrka. Anläggningen organiserades kring en öppen atriumträdgård med tillhörande korsgång. Arkitekterna sägs ha inspirerats av klosteranläggningen vid Sankt Peters kloster som revs vid tiden för reformationen när de ritade Petersgården. Klosteranläggningens planform låg därtill nära tillhands i och med ett av Westmans parallella projekt att rita en ny klosteranläggning till Karmeliterklostret i Glumslöv. Arkitekterna sade själva att de ville ge det nya församlingshemmet en känsla av en småstad med medeltida drag. Norrfasadens motiv med radställda gavlar kan ses som ett uttryck för denna strävan. Westman arbetade även i andra projekt med tydliga referenser till äldre skånska byggnadstraditioner även om arkitekturen tydligt var skapad i den samtida tidsandan avseende form, material och ytor. Han gjorde ett stort avtryck i Lund där han utförde omkring 120 byggnadsuppdrag.

Kyrksalens ursprungliga organisering med altare i söder var en tämligen ovanlig företeelse. Endast i två andra kyrkor i stiftet har inredningen disponerats på detta vis, nämligen i Rosengårds och Hyllie kyrkor i Malmö. I de moderna kyrkorna som uppfördes under 1900-talets andra hälft fanns två huvudprinciper för hur kyrkoinredningen organiserades, vanligen kallade *via sacra* och *circumstantes*. *Via sacra* innebär

att bänkarna placerats på ömsom sidor om mittgången som leder fram till koret, medan kyrkor planerade enligt circumstantesprincipen har stolarna organiserade i en vid cirkel runt altaret. Liksom lejonparten av de skånska kyrkor som byggdes under 1900-talets andra hälft placerades de lösa stolarna som utgör bänkinredningen i Petersgårdens kyrka enligt via sacra-principen. 1975 flyttades emellertid koret från sin ursprungliga plats i söder till öster och det ursprungliga väggfasta altaret ersattes av ett fritt stående altarbord. På så vis förnyades även kyrksalen då prästen nu kunde förrätta sin tjänst bakom altaret, det vill säga *versus populum*, vänd mot folket. En annan från liturgisk synpunkt viktig förändring var att bänkinredningen omorganiserades runt altaret, vilket skapade en större kontakt mellan såväl präst och församling som mellan gudstjänstens deltagare inbördes. Kyrkorummet i Petersgårdens kyrka blev då det första permanenta exemplet i Lund och i Torna kontrakt på kyrkoinredning helt planerad enligt circumstantesprincipen.

Det blyinfattade fönstret över dörren åt öster utformades av konstnären och teckningsläraren Tore Ekelin i Lund. Glasmosaikens bidrar väsentligt till kyrkorummets karaktär och har ett lokalhistoriskt intresse. När glaskonstnären Bertil Vallien utformade kyrkans krucifix 1996 placerade han de blå glasdelarna i en ställning av smidesjärn vars övre del utgör en cirkel. Formen bildar på så vis ett ringkors, vilket bland annat ofta förekommer hos medeltida triumfkrucifix. Krucifixet, som var en viktig del i församlingens strävan att ge kyrkorummet en mer sakral prägel, har en framhävd plats i kyrkorummet och har betydande konstnärliga värden.

Rekommendationer

- Petersgårdens kyrka och församlingshem ritades av Hans Westman och Fritz Österlin. Westman satte ett stort avtryck i Lund där han ritade flera betydande byggnadsverk. Petersgården är ett typiskt exempel på Westmans arkitektur med historiska och regionala referenser väl värd att bevara. Även den varierade fönstersättning och de radställda gavlarna är återkommande motiv i Westmans arkitektoniska repertoar.
- För att bevara kyrkorummets karaktär är det viktigt att förändringar sker med hänsyn till kyrkorummet enkla och sparsmakade inredning samt tidstypiska materialval.
- För att bevara församlingshemmets och kyrkans kulturhistoriska värden är det viktigt att restaurerings- och reparationsåtgärder utförs med material och metoder som hör samman med byggnadens arkitektur.
- Petersgården saknar idag vård- och underhållsplan. För att bevara byggnadskomplexets värden rekommenderas att sådan plan tas fram för kyrkan och församlingshemmet.

Skydd m.m.

Kyrkobyggnaden och kyrkotomten skyddas som kyrkligt kulturminne enligt 4 kap. kulturmiljölagen.

Källor och litteratur

Ahrén, P-O, Sjöstrand, L (red.): *Från S:t Olof till S:ta Anna: Kyrkobyggande i Lunds stift under andra hälften av 1900-talet*, Stiftshistoriska sällskapet i Lunds stift, Lund 2002.

Blom, K-A: *Andrum – kyrkor och kyrkogårdar i Lund*, Svenska kyrkan i Lund, Lund 2004. AB, Göteborg 1998.

Jonsson, L, ordföranden i kyrkorådet, Helgeands församling, samtal vid platsbesök 2015-09-25.

Rappe, A: *Domus ecclesiae*, Diakonistyrelsen, Stockholm 1963.

Ridderstedt, L: *Adversus populum, Peter Celsings och Sigurd Lewerentz sakralarkitektur 1945–1975*, Lars Ridderstedt och Hallgren och Fallgren Studieförlag, Uppsala 1998.

Uppgifter hämtade ur Petersgårdens arkiv, besökt 2015-09-25.

Riksantikvarieämbetet Fornsök:

<http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html>, hämtad 2015-09-15.

Övriga uppgifter

Inventeringsdatum: 2015-09-25

Fältinventering: Max Laserna

Kulturhistorisk karaktäristik och rekommendationer: Max Laserna, efter samråd med referensgrupp utsedd av Lunds stift

Foto (där inte annat anges): Max Laserna

Rapportsammanställning: Max Laserna, byggnadsantikvarie

Kvalitetsgranskning: Henrik Nilsson, byggnadsantikvarie

Färdigställd: 2015-10-12